

Polacy w Chorwacji – historia i współczesność

Poles in Croatia – history and present

Abstract

The article presents an outline of the history of the Polish minority in Croatia with a special focus on important events organised by this national group. The most important periods in the history of the Polish presence in Croatia are discussed, taking into account events from modern times to the present. The main places of Polish settlement in Croatian lands, both in the 19th century and in the present day, are presented, citing the most recent data from population censuses. The content of the article includes profiles of people who were connected with Croatia at various stages of their lives. Thus, a number of personalities from the world of culture, politics, economic or social life who influenced the further development of Polish-Croatian relations are singled out. All areas influencing the creation of Polish life are also described, especially over the last three decades. The legal status and social position of the Polish minority is presented, and a number of institutions supporting Polish groups in preserving their national identity on Croatian soil are indicated.

Keywords: Poles in Croatia, Polish Diaspora, Polish diplomacy, Polish Diaspora organisations

Abstrakt

Artykuł przedstawia zarys historii mniejszości polskiej w Chorwacji ze szczególnym uwzględnieniem ważnych wydarzeń związanych z tą grupą narodową. Omówiono najważniejsze okresy w dziejach obecności polskiej w Chorwacji, uwzględniając wydarzenia od czasów nowożytnych do współczesności. Przedstawiono główne miejsca osadnictwa polskiego na ziemiach chorwackich, zarówno w XIX wieku, jak i współcześnie, przywołując najnowsze dane z przeprowadzonych spisów ludności. W treści artykułu przedstawiono sylwetki osób, które na różnych etapach swojego

życia związane były z Chorwacją. Tym samym wyróżniono szereg osobistości ze świata kultury, polityki, życia gospodarczego czy społecznego, które wpływały na dalsze pogłębianie relacji polsko-chorwackich. Opisano także wszelkie obszary wpływające na kreowania życia polonijnego, szczególnie na przestrzeni ostatnich trzech dekad. Zaprezentowano status prawny i pozycję społeczną polskiej mniejszości oraz wskazano na szereg instytucji wspierających grupy polonijne w zachowywaniu narodowej tożsamości na chorwackiej ziemi.

Słowa kluczowe: Polacy w Chorwacji, Polonia, polska dyplomacja, organizacje polonijne

Wstęp

Dotychczas zarówno w polskiej, jak i chorwackiej historiografii temat funkcjonowania mniejszości polskiej w Chorwacji nie wzbudzał dużego zainteresowania badaczy. Stosunkowo niedawno została opublikowana pierwsza synteza historii Polaków w Chorwacji, która wyszła spod pióra historyka Filipa Škiljana. W swojej pracy skupił on się na omówieniu wyników swoich badań, bazujących na serii wywiadów z przedstawicielami polskiej mniejszości narodowej w Chorwacji. We wcześniejszych pracach dostrzegamy fragmentaryczne podejmowanie tego tematu. Janusz Albin wspominał o Polakach w Chorwacji w swojej książce poświęconej Polakom w Jugosławii. Dušan Drljača poruszył to zagadnienie w pracy, której tytuł można przetłumaczyć jako *Kolonizacja i życie Polaków w krajach jugosłowiańskich od końca XIX do połowy XX wieku*. Krótką historię polskiej obecności w tym kraju podjął także Slaven Kale w artykule *Mniejszość polska w Chorwacji 1945–2015*, a o Polakach w Dubrowniku pisał Vinicius B. Lupis¹. W poszczególnych artykułach naukowych zamieszczono też informacje o powrocie licznej grupy Polaków z Chorwacji do Polski po II wojnie światowej, co pozwoliło na szersze spojrzenie na proces migracyjny pomiędzy oboma państwami².

Poszczególne badacze podejmowali również chorwackie wątki w życiu wybitnych Polaków, którzy w wybranym etapie swojego życia przebywali

¹ V.B. Lupis, *Polska i Dubrownik*, Zagrzeb 2005.

² D. Drljača, *Kolonizacija i život Poljaka u jugoslovenskim zemljama od kraja 19. do polovine 20. stoljeća*, Belgrad 1985, s. 72–73; J. Albin, *Polacy w Jugosławii*, Lublin 1983, s. 111–116; H. Kamberović, *Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946. godine*, „Časopis za suvremenu povijest” 1997, no. 2, s. 95–104.

w Chorwacji. W związku z tym powstały pojedyncze artykuły o pisarzu Stanisławie Witkiewiczu³, kompozytorze Ludomirze M. Rogowskim⁴, kolekcjonerze sztuki Ignacym Karolu hr. Korwin-Milewskim⁵ czy lekarce Bronisławie Prašek-Całczyńskiej⁶.

Polacy w Republice Dubrownickiej

Pierwsze odnotowane przyjazdy osób z ziem polskich do Republiki Dubrownickiej miały miejsce pod koniec średniowiecza. Na podstawie zbiorów archiwum miasta Dubrownik możemy odtworzyć nazwiska Polaków, którzy w tym czasie przybywali na te tereny. Wówczas były to głównie osoby, które Republika wynajęła do służby wojskowej. Oficjalnie nazywano tych najemników barabantami. Oczywiście, w tych formacjach służyli nie tylko Polacy. Oprócz nich zatrudnienie w Dubrowniku znaleźli Czesi i Węgrzy – i to w znacznie większej liczbie. W związku z tym w Dubrowniku mogliśmy odnotować obecność do 100 Polaków, a w Ston (również administracyjnie przynależącego do Dubrownika) – od 20 do 30⁷. Ponadto polscy żołnierze króla Władysława III Warneńczyka byli obecni na chorwackiej ziemi w 1441 roku, walczyli w bitwie pod Samoborem. Była ona zwycięska dla wojsk Ulryka II Cylejskiego.

W XVIII wieku mogliśmy zaobserwować pierwszą większą falę migracji Polaków do Chorwacji. Pierwszy tak znaczący przyjazd na ziemię chorwackie miał miejsce pod koniec istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a dokładnie w 1774 roku. W kierunku Chorwacji migrowali byli konfederaci barscy, którzy po klęsce konfederacji planowali odbudowę swoich sił na terenie Imperium Osmańskiego, aby przy sułtanie utworzyć legion polski. W pierwotnych założeniach miał on walczyć z armią rosyjską u boku armii tureckiej. Konfederaci, zgromadzeni w Wenecji, postanowili się skierować na terytorium Imperium Osmańskiego. Szlak prowadzący do Stambułu

³ D. Błażina, *Stanisław Witkiewicz i Lovran* [w:] *Stanisław Witkiewicz u Lovranu*, red. U. Dzierżawska-Bukowska, Zagrzeb 1998, s. 47–62.

⁴ U. Dzierżawska-Bukowska, *Dubrowniczanie o Rogowskim* [w:] *Rogowski o Dubrowniku, Dubrowniczanie o Rogowskim*, wybór, opracowanie i tłumaczenie tekstów U. Dzierżawska-Bukowska, Zagrzeb 1999, s. 73–107.

⁵ R. Higersberger, *Ignacy Karol hrabia Korwin-Milewski postać niezwykła* [w:] *Ignacy Karol hrabia Korwin-Milewski postać niezwykła*, red. R. Higersberger, J. Tatera, Zagrzeb 2016, s. 17–31.

⁶ V. Prašek, *Habeant sua fata* [w:] B. Prašek-Całczyńska, *Memoari jedne liječnice*, Zagreb 2005, s. 127–158.

⁷ S. Kale, *Veze Dubrovačke Republike s Poljskom*, „Lucius. Zbornik radova Društva studenata povijesti“ 2008, no. 12–13, s. 93.

biegł przez Dubrownik. Pierwsza grupa emigrantów przybyła do tego miasta w kwietniu 1774 roku. Wkrótce znalazł się tam głównodowodzący armii litewskiej i późniejszy bohater Stanów Zjednoczonych Kazimierz Pułaski, a także przyszedł namiestnik Królestwa Polskiego Józef Zajączek. Cała grupa liczyła wówczas 75 osób i osiedliła się w opuszczonym klasztorze jezuitów na dubrownickiej ziemi. Na początku czerwca 1774 roku pozostali konfederaci pod wodzą księcia Karola Stanisława Radziwiłła przenieśli swoją główną siedzibę z Wenecji do Dubrownika. Księżu towarzyszyła dama – księżniczka Tarakanowa, która przedstawiła się jako prawowita pretendentka do tronu rosyjskiego, cudem ocalona i odnaleziona. Oligarchia dubrownicka z niepokojem przyglądała się obecności konfederatów barskich i samozwańczej pretendentce do tronu, ponieważ flota rosyjska była wówczas obecna na wodach Adriatyku.

Po podpisaniu pokoju rosyjsko-tureckiego (1774) zawiodły wszelkie plany polityczne konfederatów. Księżę Radziwiłł wraz z wieloma konfederatami opuścił Dubrownik w listopadzie 1774 roku. Pozostałością ich pobytu w tym miejscu jest kamienna inskrypcja ku czci Karola Stanisława Radziwiłła, będąca jedynym pomnikiem wzniesionym obcokrajowcowi w Dubrowniku w wielowiekowej historii Republiki Dubrownickiej⁸.

Przybycie Polaków w okresie monarchii austro-węgierskiej

W drugiej połowie XVIII wieku terytorium unii polsko-litewskiej zostało podzielone przez Prusy, Austrię i Rosję. Tym samym południowa część Polski i Trzech Trójjedynych Królestwo Chorwacji, Sławonii i Dalmacji znalazły się we wspólnym państwie – w monarchii habsburskiej. Sprzyjało to migracji społeczno-kulturalnej i naukowej na tereny chorwackie. W związku z tym w XIX i na początku XX wieku na terenie dzisiejszej Chorwacji zamieszkiwało wielu Polaków: naukowców, literatów, podróżników, studentów czy przedstawiciele różnych odłamów polskiej emigracji politycznej. Wśród naukowców warto wymienić Michała Bobrowskiego z Uniwersytetu Wileńskiego, przebywającego w Dalmacji w latach 1819–1820. Należy również wspomnieć sławistów: Andrzeja Kucharskiego, który odwiedził Dalmację w latach 1828 i 1829, oraz Wojciecha Cybulskiego, który przybył do Zagrzebia w 1839 roku. W połowie XIX wieku przebywali w tym mie-

⁸ V.B. Lupis, dz. cyt., s. 69–73.

ście agenci księcia Adama Jerzego Czartoryskiego i Hotelu Lambert: Karol Gregorowicz, Ludwik Zwierkowski-Lenoir i Ludwik Bystrzonowski⁹.

Polscy studenci obecni byli przede wszystkim w Rijece i Puli, gdyż studiowali w tamtejszych szkołach wojskowych – Wojskowej Akademii Marynarki Wojennej (Rijeka) oraz w Szkole Marynarki Wojennej Aspirantów (Pula). W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku kształciło się tam kilkudziesięciu Polaków¹⁰. Jeden ze studentów Akademii w Rijece, kapitan fregaty Emanuel Clemens von Dworski, w okresie międzywojennym zostanie konsulem honorowym RP w Sušak (dziś część Rijeki)¹¹. Na przełomie XIX i XX wieku Polacy byli notowani w spisach Uniwersytetu w Zagrzebiu. W 1891 roku był tam student, którego nazwiska nie znamy – studiował etnografię, a Stanisław Ciszewski językoznawstwo. W roku akademickim 1903/1904 na Uniwersytecie w Zagrzebiu odnotowano dwóch polskich studentów. Jeden z nich, Tadeusz Stanisław Grabowski, był slawistą¹².

Wracając do wieku XIX, warto wspomnieć, że w czasie trzęsienia ziemi, które nawiedziło Zagrzeb w 1880 roku, pracował w tym mieście Polak Jan Szczepaniak. Inżynier ten zatrudniony był przy budowie kolei na Istrii i w Czechach, a później kierował pracami na wałach rzeki Sawy. W 1880 roku został zaproszony do biura centralnego w Zagrzebiu, gdzie przeżył trzęsienie ziemi. Zajmował się oceną i eliminacją szkód spowodowanych tym kataklizmem, po czym zebrał dane o tym wydarzeniu do pracy naukowej¹³. Po tym, jak Austria zajęła Bośnię i Hercegowinę w 1878 roku, nastąpiła zorganizowana kolonizacja Polaków z Galicji do tego kraju. Część polskich rolników osiedliła się wówczas również w Sławonii, a konkretnie w Posawinie koło Nowej Gradiszki i Slavonskiego Brodu. Uznaje się, że były to pierwsze duże i zorganizowane grupy Polaków, które osiedliły się w Chorwacji. Według spisu ludności z 1910 roku na terenie Chorwacji i Sławonii mieszkało łącznie 2312 Polaków¹⁴. Dla porównania – w Bośni i Hercegowinie było ich wówczas ponad 11 tysięcy.

W czasach monarchii austriacko-węgierskiej dalmackie wybrzeże było atrakcyjnym miejscem dla polskich podróżników. Dubrownik był jednym

⁹ P. Żurek, *Hotel Lambert i Chorwaci 1843–1850*, Warszawa 2005.

¹⁰ S. Kudela, W. Pater, *Časnici poljske ratne mornarice apsolvanti Carsko-kraljevske vojne pomorske akademije u Rijeci*, Gdańsk 2010, s. 21.

¹¹ I. Lukežić, *Povijest riječkih konzulata*, Rijeka, 2004, s. 348–349.

¹² S. Kale, „Poljaci, naša braća na sjeveru”. *Hrvatska javnost o Poljacima 1860–1903*, Zagreb 2019, s. 302.

¹³ Tenże, *Kraków Zagrzebiowi. Album z roku 1881 wydany na rzecz ofiar trzęsienia ziemi [w:] Kraków Zagrzebiowi*, red. M. Czerwiński, M. Najbar-Agičić, Zagrzeb 2019, s. 99–110.

¹⁴ F. Škiljan, *Poljaci u Hrvatskoj*, Zagreb 2019, s. 15.

z pierwszych przystanków, które odwiedził Aleksander Sapieha. Opisał on swoje doświadczenia w pracy *Podróże w krajach słowiańskich odbywane*. Pod koniec XIX i na początku XX wieku materiały podróżnicze po wizycie w Dalmacji publikowali tacy autorzy, jak: Marcin Czermiński, Jan Badeni, Stanisław Bełza, Kazimierz Ostaszewski-Barański, Julian Antoni Łukaszewicz, Franciszek Tomaszewski, Jan Magiera, Antoni Stadnicki, Helena d'Abancourt de Franyueville i inni¹⁵. Trzeba wspomnieć również, że na chorwackim wybrzeżu (w XIX i XX wieku) mieszkali m.in. hrabia Agenor Maria Gołuchowski, Józef Piłsudski, Ignacy Mościcki oraz ludzie świata kultury: malarze Jadwiga Janiszewska i Stanisław Ignacy Witkiewicz; pisarze Stefan Żeromski, Henryk Sienkiewicz i Zofia Nałkowska, sławista Bronisław Grabowski, śpiewak operowy Stanisław Jastrzębski, mezzosopranistka Matylda Lesiń. Większość z nich odwiedziła Opatiję¹⁶.

Zastężone osoby polskiego pochodzenia w Chorwacji

Wśród osób polskiego pochodzenia w Chorwacji swoją działalnością wyróżniali się Adolf Moszyński, Adolf Hudovski, Slavoljub Penkala, Emilij Laszowski i Vanda Kochanski-Devidé. Warto więc przywołać w skrócie sylwetki tych postaci.

Adolf Moszyński był potomkiem wspomnianych wcześniej konfederatów barskich. Szczególnie zasłużył się dla Zagrzebia i trzykrotnie wybierano go na burmistrza: w 1892, 1895 i 1901 roku. Za jego kadencji miasto przeżywało swoisty boom gospodarczo-infrastrukturalny: rozbudowano sieć wodociągową i kanalizację (co było warunkiem rozwoju nowoczesnego miasta). Powstały wówczas jedne z najświetniejszych dzisiaj budynków w Zagrzebiu: Chorwacki Teatr Narodowy, Pawilon Sztuki i budynek gimnazjum realnego, w którym dziś mieści się Muzeum Mimara. Niegdyś w centrum Zagrzebia istniała ulica ku czci Moszyńskiego. Współcześnie jednak w stolicy Chorwacji znajduje się jedynie park jego imienia¹⁷.

Pochodzenie polskie posiadał także radny zagrzebski z drugiej połowy XIX wieku – Adolf Hudovski (1828–1900). Jego dziadek wyjechał do Chorwacji po I rozbiórce Polski w 1772 roku. Hudovski wyróżnił się swoją

¹⁵ S. Kale, *Poljaci na Šolti s osvrtom na pjesnika Krzysztofa Kamila Baczyńskiego*, „Baščina” 2014, no. 23, s. 19.

¹⁶ A. Muzur, *Poljske stope na tlu Kvarnera i Istre*, „Sušačka revija” 2011, no. 76, s. 133–138.

¹⁷ Więcej o Moszyńskim [w:] *Slob. i kr. zem. glavni grad Zagreb : od godine 1892. do godine 1902*, Zagreb 1902; I. Ulčnik, *Adolf pl. Mošinsky od Zagreb Grada*, „Zagreb”, Vol. 9, no. 1–3, s. 18–74.

pracą nad uporządkowaniem finansów miasta i planowaniem dużych robót komunalnych w latach 70. i 80. XIX wieku (np. urządzenie cmentarzy, budowa koszarów). Hudovski i Moszyński często podkreślali swoje pochodzenie z wyraźną dumą i sentymentem¹⁸.

W tym gronie warto odnotować także postać archiwisty i działacza społecznego Emilija Laszowskiego, który był synem polskiego szlachcica – Zygmunta Laszowskiego, służącego w Chorwacji w ramach wojsk monarchii austro-węgierskiej. Po 1864 roku Zygmunt trafił do Zagrzebia, gdzie poznał Sidonię, późniejszą matkę Emilija. Pisał on o swoim ojcu w pamiętniku:

Jako Polak [...] nigdy nie pogodził się z podziałem Polski. [...] Kochał Chorwatów i często umiał wskazywać na podobieństwa między Polakami i Chorwatami: „Mamy ten sam los i gorzką przeszłość, jesteśmy bez wolności, ale ona przyjdzie!”¹⁹.

Laszowski pracował w Archiwum Państwowym przez czterdzieści osiem lat. Przez pewien okres był nawet jego dyrektorem. Ponadto był pierwszym kierownikiem Muzeum Miejskiego w Zagrzebiu. Dostrzegamy również jego aktywność na polu innych podmiotów: Biblioteki Miasta Zagrzebia, Zagrzebskiego Pogotowia Ratunkowego, Chorwackiego Towarzystwa Archeologicznego, Jugosłowiańskiej Akademii Nauk i Sztuki oraz Chorwackiego Towarzystwa Historycznego. Oprócz pracy w archiwum państwowym wyróżniał się działalnością w słynnym chorwackim bractwie stowarzyszenia kulturalnego Družba „Bracia Chorwackiego Smoka”, którego założycielem i przywódcą był od 1906 do 1935 roku²⁰.

Należy też wspomnieć o wynalazcy Slavoljubie Penkali, którego ojciec był Polakiem. Penkala był autorem niemal osiemdziesięciu wynalazków z dziedziny mechaniki, chemii, fizyki i lotnictwa, które zostały zarejestrowane w ponad 35 krajach świata. Jego najważniejszym wynalazkiem był pierwszy na świecie ołówek automatyczny. Był współwłaścicielem Penkala-Moster, jednej z największych fabryk artykułów papierniczych w Europie. Penkala stworzył także plany pierwszego chorwackiego samolotu²¹.

¹⁸ M. Stanisavljević, *Adolf Hudovski*, „*Narodna starina*” 1930, Vol. 9, no. 23, s. 325–328.

¹⁹ M. Petković, *Emilij Laszowski Szeliga 1868–1949*, Zagreb 2000, s. 19.

²⁰ Więcej o Laszowskim [w:] M. Stipančević, *Neznani svijet Emila Laszowskog*, Hrvatski državni arhiv 2014; M. Petković, *Emilij Laszowski Szeliga*.

²¹ Więcej o Penkali [w:] B. Puhlovski, *Penkala leti*, Zagreb 1987; M. Paunović, *Eduard Slavoljub Penkala*, Zagreb 2004.

Ponadto polskie pochodzenie mieli: geolog Vanda Kochansky-Devidé²², tenor operowy Rudolf Kochansky, tłumacz Iso Velikanović i pisarz Ferdo Becić.

Rozkwit działalności mniejszości polskiej w latach 1919–1939

Mniejszość polska rozkwitała w okresie międzywojennym. Gdy uwzględnimy spis ludności Królestwa Jugosławii z 1931 roku, zauważymy, że liczba osób narodowości polskiej wynosiła 3875²³. Mniejszość polska składała się wówczas z następujących grup:

- 1) byli urzędnicy państwowi i ich potomkowie;
- 2) chłopi, robotnicy niewykwalifikowani, służba domowa, drobni handlarze i rzemieślnicy;
- 3) pracownicy przemysłowi;
- 4) przedsiębiorcy przemysłowi i handlowi;
- 5) byli oficerowie armii austro-węgierskiej.

Opiekę nad Polakami w Chorwacji sprawował Konsulat Generalny RP w Zagrzebiu, który utworzono w 1919 roku. Dyplomaci w Zagrzebiu pracowali nad rozwojem bilateralnych relacji polsko-chorwackich w zakresie kultury, nauki i gospodarki. Polska placówka odpowiadała za terytorium chorwackie dawnych Austro-Węgier oraz za obszar dzisiejszej Słowenii, a także Bośni i Hercegowiny. Konsulat miał pod swoim zwierzchnictwem konsulaty honorowe w Sušaku (dzisiejsza część Rijeki), Splicie, Lublanie, Banja Luce i Sarajewie²⁴.

Znaczna liczba Polaków w Chorwacji pracowała w fabrykach włókienniczych. Kilka fabryk z Łodzi zostało przeniesionych do Chorwacji i Słowenii w latach dwudziestych XX wieku. Polscy robotnicy w fabrykach włókienniczych pracowali głównie w Zagrzebiu i Oroszlavlje²⁵. Na przykład w 1930 roku w pięciu takich zakładach w Zagrzebiu zatrudniono 140 polskich wy-

²² Więcej o Kochansky-Devidé [w:] Z. Bajraktarević, *Život i znanstveno-nastavni lik profesorice Vande Kochansky-Devidé* [w:] Vanda Kochansky-Devidé: 1915–1999, red. S. Krvavica, Zagreb 1999, s. 13–19.

²³ Hrvatski državni arhiv, Statistika stanovništva, sig. 367, kut. 55, Prisutno stanovništvo po narodnosti i materinjem jeziku.

²⁴ S. Kale, *Polskie organizacje w Chorwacji w dwudziestoleciu międzywojennym* [w:] *Polska i Jugosławia w XX wieku. Polityka. Społeczeństwo. Kultura*, red. M. Pavlović, P. Wawryszuk, A. Zaćmiński, Bydgoszcz 2018, 269–271.

²⁵ V. Frančić, *Jugosławija niewyzyskany rynek dla eksportu polskiego*, Kraków 1932, s. 8–9.

kwalifikowanych pracowników. Ich pobyt był krótkotrwały, a po zakończeniu kontraktu w większości wracali do Polski²⁶.

Warto dodać, że w Oroszlavlje w 1929 roku powstała pierwsza prywatna szkoła dla dzieci polskich pracowników z Jugosławii (reprezentujących głównie przemysł włókienniczy). Szkołę finansowało kierownictwo fabryki w Oroszlavlje²⁷.

Oprócz robotników w fabrykach tekstylnych w Chorwacji zauważamy polskich chłopów, którzy mieszkali w Sławonii. Część z nich migrowała tam z górskich terenów północnej Bośni, gdzie jeszcze w XIX wieku było polskie osadnictwo rolnicze. Przesiedlenia Polaków miały miejsce na początku lat 30. XX wieku. Wówczas sprzedawali oni często swoje nieruchomości i ruchomości w Bośni oraz inwestowali środki w ziemię w Sławonii.

Pochodzenie chłopskie większości Polaków na terenie Królestwa Jugosławii, wysoki odsetek analfabetów i rozdrobniony charakter osad spowodowały pielęgnowanie polskości głównie w kręgu rodzinnym, przede wszystkim poprzez podtrzymywanie kultury, języka i obyczajów polskich. Z kolei już trzecie pokolenie tych osób starało się zachowywać swoją tożsamość przede wszystkim poprzez rodzinę i Kościół²⁸.

W okresie międzywojennym dostrzec można w Chorwacji również przedstawicieli polskich elit kulturalnych i intelektualnych. W tym gronie odnotowujemy obecność na chorwackiej ziemi kolekcjonera Ignacego Karola Korwin-Milewskiego, kompozytora i dyrygenta Ludomira Michała Rogowskiego, malarza i pisarza Stanisława Witkiewicza oraz pediatry Bronisławy Prašek-Całczyńskiej. Ignacy Karol Korwin Milewski, najważniejszy kolekcjoner polskiego malarstwa drugiej połowy XIX wieku, którego kolekcja została później rozproszona po całym świecie, część życia spędził na obszarze Istrii. Milewski był właścicielem Wyspy Świętej Katarzyny w Zatoce Pula. Na tę wyspę po 1897 roku przeniósł swoje zbiory i udostępnił je publiczności. Niestety, ze względu na złą kondycję finansową, w 1922 roku zdecydował się sprzedać swoje zbiory. Wkrótce ruszyła sprzedaż pojedynczych obrazów. Opuszczony i zapomniany, prawie do końca życia przebywał na Wyspie Świętej Katarzyny. Zmarł w 1926 roku w Puli²⁹. Milewski nie był jedynym Polakiem, który posiadał wyspę na chorwackim Adriatyku – pod koniec XIX wieku wysepkę Daksa pod Dubrownikiem kupił polityk i hrabia Aleksander Poniński.

²⁶ J. Albin, dz. cyt., s. 59.

²⁷ Tamże, s. 75.

²⁸ Tamże, s. 70.

²⁹ R. Higersberger, dz. cyt., s. 17–31.

Kompozytor i dyrygent Ludomir Michał Rogowski pochodził z Lublina. Na początku lat 20. XX wieku założył i prowadził Wileńską Orkiestrę Symfoniczną, po czym został wybrany na dyrektora Teatru Nowoczesnego w Warszawie. Po pobycie we Francji w czasie I wojny światowej powrócił do Polski, gdzie dyrygował Małą Operą Warszawską. W 1926 roku przeniósł się do Dubrownika i pracował tam do końca życia. Inspirował się chorwackim folklorem, m.in. skomponował muzykę do wielu dzieł poetów renesansu dubrownickiego³⁰.

Polski malarz i pisarz Stanisław Witkiewicz ostatnie siedem lat swojego życia spędził w Chorwacji, a dokładniej w Lovran³¹.

Bronisława Prašek-Całczyńska, jedna z najważniejszych przedstawicieli świata medycznego w Chorwacji, udostępniła swój dom w czasie II wojny światowej jako schronienie dla polskich żołnierzy. Ponadto ratowała ona zagrożonych zagładą Żydów. Za pomoc im została odznaczona medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata³².

Polskie organizacje w Chorwacji w okresie międzywojennym

W okresie międzywojennym znaczącą rolę w życiu społecznym Polaków na tym terenie odegrało Ognisko Polskie, czyli najważniejsze stowarzyszenie mniejszości polskiej w Królestwie Jugosławii. Ognisko Polskie zostało założone w 1929 roku w Zagrzebiu na wolnym zgromadzeniu polskiej inteligencji skupionej wokół Konsulatu Generalnego RP. W statucie tego stowarzyszenia wskazano jego cele: pomoc materialna i kulturalna dla członków Ogniska, utrzymanie więzi z ojczyzną i praca na rzecz zbliżenia kulturowego narodów polskiego i jugosłowiańskiego. Na prezesa Ogniska wybrano Józefa Cholewę, dyrektora szpitala w Brzezicy, a na jego zastępcę – Leona Tobolskiego, dyrektora fabryki tkanin w Oroslavje³³.

Ognisko Polskie było na początku swojej działalności organizacją lokalną, zrzeszającą około 150 członków, głównie Polaków mieszkających w Zagrzebiu i okolicach. W stowarzyszeniu dominowali przedstawiciele inteligencji i robotnicy czasowo zatrudnieni w okolicznych fabrykach. Ognisko Polskie organizowało działalność kulturalno-oświatową, polskie

³⁰ [L.M. Rogowski], *Rogowski o sobie* [w:] *Rogowski o Dubrowniku, Dubrowniczanie o Rogowskim*, wybór, opracowanie i tłumaczenie tekstów U. Dzierżawska-Bukowska, Zagrzeb 1999, s. 7–14.

³¹ D. Blažina, dz. cyt., s. 47–62.

³² V. Prašek, dz. cyt., s. 141–143, 157–158.

³³ *Polonia zagraniczna*, „Wieści z Polski” 1930, nr 1, s. 27.

uroczystości państwowe i święta narodowe, prowadziło także polską szkołę w Oroslavlj oraz przyznawało stypendia kandydatom na nauczycieli polskich dzieci. W drugiej połowie 1934 roku zmieniono nazwę organizacji na Związek Polaków Ognisko Polskie. Stało się tak, gdyż Ognisko rozwinęło się w stronę stowarzyszenia zrzeszającego wszystkich Polaków w Królestwie Jugosławii. Liczba członków wzrosła ze 160 w pierwszej połowie 1934 roku do 901 na początku 1936 roku. Wzrost aktywności i liczby członków związku w połowie lat 30. był jednak krótkotrwały – często ze względów finansowych. W związku z tym na początku 1938 roku towarzystwo liczyło już tylko około 250 członków, głównie w Zagrzebiu i Belgradzie. W 1939 roku doszło do kolejnej zmiany nazwy, tym razem na Związek Polaków w Królestwie Jugosławii. Liczba członków organizacji w trzech oddziałach miejskich i ośmiu wiejskich wzrosła do ponad 600, z czego w samym Zagrzebiu Stowarzyszenie miało 200 członków³⁴.

W drugiej połowie lat dwudziestych XIX wieku inteligencja polska (głównie z Warszawy) założyła „Spółdzielnię Dom Polski na Adriatykiem – Spółdzielnię Budowlano-Mieszkaniową w Warszawie”. Jej działalność związana była z uzdrowiskami Polaków na adriatyckiej wyspie Šolta. Dom Polski miał na tej wyspie dwa budynki. Przybywali tam turyści z Polski, a wśród nich Krzysztof Kamil Baczyński³⁵. Powstanie tej polskiej organizacji należy postrzegać w kontekście przyjazdów turystycznych Polaków nad Adriatyk.

II wojna światowa

Polacy w Królestwie Jugosławii zdawali sobie sprawę z niebezpieczeństwa, jakie groziło Polsce ze strony III Rzeszy. W tym celu organizowano społeczną zbiórkę na cele obrony. Pozyskane w ten sposób środki zostały wysłane do kraju³⁶. Po zajęciu Polski przez Niemców polskie placówki dyplomatyczne i koła Polaków w Jugosławii pomagały polskim uchodźcom cywilnym i wojskowym. Wspierano Polaków w trakcie trwania akcji „Drava 7000”, w ramach której transportowano polskich obywateli przez granicę jugosłowiańsko-węgierską na zachód³⁷. Ponieważ przez teren Jugosławii część

³⁴ S. Kale, *Polskie organizacje w Chorwacji*, s. 272–276.

³⁵ S. Kale, *Poljaci na Šolti s osvrtom na pjesnika Krzysztofa Kamila Baczyńskiego*, s. 20–28.

³⁶ J. Albin, dz. cyt., s. 90.

³⁷ Tamże, s. 92.

Polaków zamierzała uciec na Zachód, zorganizowano w Zagrzebiu Sekcję Pomocy Uchodźcom Polskim, kierowaną przez Andriję Štampara³⁸.

Część polskiej ludności cywilnej, która uciekła do Chorwacji w 1939 roku (do miejscowości Crikvenica), została przesiedlona w 1943 roku do Malinskiej na wyspie Krk. Jej liczba wynosiła wówczas około 150. Na początku 1944 roku Polacy z Malinskiej zostali jednak zabrani przez wojska niemieckie do Austrii, a stamtąd do obozów koncentracyjnych w Dachau i Ravensbrück³⁹.

W czasie wojny rząd Niepodległego Państwa Chorwackiego (NDH) – sojusznika nazistowskich Niemiec – przeprowadził planowaną kolonizację Sławonii i Sremu. Kolonizacja ta obejmowała także Polaków z Bośni, którzy po wojnie wrócili na teren Bośni.

Na terenie Dalmacji Polacy brali udział w walkach o wyzwolenie Jugosławii po stronie partyzantów. Podczas walk antyfaszystowskich w 1944 roku dołączyli do nich również Polacy w Sławonii⁴⁰.

W pomocy Polakom podczas II wojny światowej dużą rolę odegrał arcybiskup Zagrzebia Alojzy Stepinac. W czasie wojny Stepinac chciał przyjąć pod swój dach do 40 polskich księży, którzy uciekali z Polski. Niestety, z powodu oporu ambasady jugosłowiańskiej w Budapeszcie tylko dziesięciu z nich przybyło do Chorwacji w 1940 roku. Odnotować też trzeba, że arcybiskup Stepinac pomagał finansowo Polakom, którzy przebywali w Crikvenicy, a później na wyspie Krk.

W okresie komunizmu

Idea powrotu Polaków z Jugosławii do Polski, która pojawiła się w okresie międzywojennym, po zakończeniu II wojny światowej zdobywała coraz więcej zwolenników. Wpływ na to miała sytuacja gospodarcza w Jugosławii oraz próby rabunku prywatnych majątków Polaków w okręgu Prnjavor w Bośni. Część Polaków przenosiła się wówczas na tereny o większym za-

³⁸ J. Hamm, *Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* [in:] „Današnja Poljska“, ed. J. Be-nešić, Zagreb 1948, s. 191–192.

³⁹ Zob. J. Kujawska-Tenner, *Une Oasis à Crikvenica. Le sort des réfugiés polonais en Yougoslavie pendant la Seconde Guerre mondiale = Oaza w Crikvenicy. Losy kolonii polskich emigrantów w Jugosławii podczas II wojny światowej = Eine Oase in Crikvenica. Das Schicksal einer Kolonie polnischer Emigranten in Jugoslawien während dem Zweiten Weltkrieg*, Lausanne 2014.

⁴⁰ M. Sobolevski, *Poljska nacionalna manjina u Jugoslaviji tijekom Drugog svjetskog rata*, „Dijalog povjesničara – istoričara“ 2001, no. 3, s. 385.

gęszczeniu współobywateli. Tylko ze wsi Srbac w kierunku Sławonii od 25 grudnia 1945 do 25 stycznia 1946 roku uciekły 22 rodziny⁴¹.

Odezwa Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego zapraszająca wszystkich Polaków do powrotu z emigracji do ojczyzny wywołała pozytywne reakcje wśród mniejszości polskiej w Jugosławii. Na pierwszym powojennym spotkaniu delegatów polskich, które odbyło się w Prnjavor w lipcu 1945 roku, podjęto decyzję o powrocie Polaków do ojczyzny. Deklaracja w tej sprawie została podpisana w Belgradzie w styczniu 1946 roku. Każda osoba powracająca do Polski musiała podpisać oświadczenie o zrzeczeniu się obywatelstwa jugosłowiańskiego oraz nieruchomości, które posiadała na terytorium Jugosławii, a także potwierdzić swoje dobrowolne wyprowadzenie się.

Pierwszy transport Polaków (koleją) miał miejsce w marcu 1946 roku. Polacy zostali przewiezieni na Dolny Śląsk. Ostatnie konwoje zorganizowano wiosną 1947 roku, a pojedyncze inicjatywy repatriacyjne trwały do końca 1948 roku.

Dane jugosłowiańskie wskazywały, że w tym okresie przesiedlonych zostało 999 Polaków z Chorwacji. Według danych państwowego urzędu repatriacyjnego w Bolesławcu, w tym powiecie w latach 1945–1948 osiedliło się ok. 18 tys. Polaków z Jugosławii. Na Bałkanach pozostało około 4 tys. Polaków, głównie tych, którzy żyli w mieszanych małżeństwach i asymilowali się z tubylcami, zwłaszcza Chorwatami⁴².

W 1948 roku doszło do zerwania stosunków dyplomatycznych między ZSRR a Jugosławią, co spowodowało także m.in. zamrożenie relacji polsko-jugosłowiańskich. Przywrócono je dopiero w 1956 roku. Umożliwiło to falę polskiej imigracji do Chorwacji, która rozpoczęła się w latach 60. XX wieku i trwała aż do lat 80. Imigracja Polaków do Chorwacji była głównie wynikiem istnienia małżeństw mieszanych. Małżonkowie częściej decydowali się zamieszkać w Chorwacji, ponieważ poziom życia był tam wyższy niż w PRL-u⁴³.

Okres lat 70. i 80. miał również znaczenie, jeśli chodzi o wielu turystów krótkoterminowych. Obserwowano wówczas liczne migracje zarobkowych z Polski do Chorwacji. Ludzie ci przyjeżdżali do Chorwacji jako turyści,

⁴¹ H. Kamberović, dz. cyt., s. 97.

⁴² J. Albin, dz. cyt., s. 111–116.

⁴³ S. Kale, *Poljska manjina u Hrvatskoj 1945–2015* [w:] *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina*, red. L. Dobrovšak, I. Žebec Šilj, Zagreb 2015, s. 219.

a po drodze sprzedawali produkty przywiezione z Polski⁴⁴. Kluczową rolę w formalnym organizowaniu mniejszości polskiej w Chorwacji odegrał Konsulat Generalny PRL w Zagrzebiu. Potrzeba otwarcia takiej placówki pojawiła się w latach 70. Była ona wynikiem rozwoju wzajemnych relacji gospodarczych z Polską, przyjazdów polskich turystów oraz wzrostu ruchu drogowego i lotniczego. Rada Wykonawcza parlamentu Socjalistycznej Republiki Chorwacji na sesji w maju 1972 roku uzgodniła zakres działalności Konsulatu Generalnego PRL w Zagrzebiu, którego właściwość miała obejmować Chorwację i Słowenię⁴⁵. Konsulat rozpoczął pracę w grudniu 1973 roku⁴⁶. Należy podkreślić, że od momentu jego powstania do lat 90. XX wieku był on jedyną instytucją polską w Chorwacji.

W latach 70. do Chorwacji zaczęli przyjeżdżać także polscy księża – m.in. mnisi paulińscy, członkowie Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego (sercanie) i Zgromadzenia Słowa Bożego (werbiści). Paulini przybyli do Chorwacji na zaproszenie kardynała Kuharića z Zagrzebia w 1972 roku. Jezuita przyjechali w 1975 roku, a werbiści – w 1979 roku⁴⁷.

Polacy w wojnie jugosłowiańskiej

W czasie wojny z lat 90. XX wieku i kryzysu humanitarnego, który miał wtedy miejsce, przedstawiciele mniejszości polskiej w Chorwacji działali jako pomost dla dostarczania pomocy humanitarnej z Polski do Chorwacji. Część chorwackich Polaków dobrowolnie przystąpiła do wojny w różnym charakterze. Warto zauważyć, że do armii chorwackiej dołączyli także ochotnicy z Polski, ale trudno jest ustalić ich dokładną liczbę. Kolejną grupą Polaków przebywających w Chorwacji w czasie wojny ojczyźnianej byli członkowie sił pokojowych. Uczestniczyli oni w misjach pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Pod względem liczebności polskich żołnierzy wyróżniała się misja UNPROFOR⁴⁸. Łącznie w Chorwacji

---

⁴⁴ Zob. M.E. Szatlach, *Handel turystyczny między obywatelami Polski i Jugosławii w latach 70. i 80. XX wieku* [w:] *Jugosławia i Polska w XX wieku. Polityka. Społeczeństwo. Kultura*, red. M.Pavlović, P. Wawryszuk, A. Zaćmiński, s. 413–428.; *Za kazne ne hajju*, „Večernji list” z 26.01.1972, s. 15.

⁴⁵ *Generalni konzulat NR Poljske u Zagrebu*, „Večernji list” z 17.05.1972.

⁴⁶ Tamże, s. 3.

⁴⁷ S. Kale, *Poljska manjina u Hrvatskoj 1945–2015*, s. 224.

⁴⁸ Nazwiska kilku poległych polskich wolontariuszy wymienione są [w:] F. Škiljan, dz. cyt., s. 92.

oraz Bośni i Hercegowinie przebywało prawie 3000 Polaków oraz członkowie misji.

Organizacje mniejszości polskiej w Chorwacji po przemianach demokratycznych

Po demokratycznych przemianach w Chorwacji powstały polskie stowarzyszenia kulturalne, które odgrywają po dziś dzień ważną rolę w zachowaniu tożsamości mniejszości polskiej w Chorwacji. Najstarszy podmiot tego typu (i tym samym pierwsza organizacja mniejszości polskiej w Chorwacji założona po II wojnie światowej) powstał w 1990 roku. Jest to Polskie Towarzystwo Kulturalne „Mikołaj Kopernik” z Zagrzebia. Towarzystwo wydaje periodyk „Kopernik”, jedyne czasopismo mniejszości polskiej w Chorwacji. Spośród stowarzyszeń Polaków w Chorwacji to właśnie „Kopernik” ma największą liczbę członków⁴⁹.

Po „Koperniku” drugą najstarszą organizacją jest Polskie Towarzystwo Kulturalne „Fryderyk Chopin” z Rijeki, zarejestrowane w 2000 roku. Trzecie stowarzyszenie chorwackich Polaków zostało założone w Kaštel Stari w 2007 roku i zarejestrowane pod nazwą Polskie Towarzystwo Kulturalne „Polonez”. „Polonez” to drugie co do wielkości towarzystwo zrzeszające członków mniejszości polskiej w Chorwacji. Aktualna jego siedziba znajduje się w Splicie⁵⁰.

W 2012 roku w Osijeku zostało zarejestrowane Polskie Towarzystwo Kulturalne „Wisła”⁵¹. Natomiast od 2009 roku w Zagrzebiu działa Polskie Towarzystwo Oświatowe. Jego działalność związana była ze Szkołą Polską w Zagrzebiu. W Zadarze w 2014 roku Polacy założyli Polskie Towarzystwo Kulturalne „Morskie Oko”.

Na początku XXI wieku planowano założenie towarzystwa polskiego w Staro Petrovo Selo, niedaleko Nowej Gradiszki, gdzie w okresie międzywojennym mieszkało ponad dwustu Polaków. Do założenia organizacji jednak nie doszło. Przy obchodach świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy polskie towarzystwa współpracują z katolickimi księżmi z Polski, posługującymi w Chorwacji. Praca Szkoły Polskiej w Zagrzebiu odgrywa ważną rolę w kształtowaniu polskiej tożsamości. Placówka rozpoczęła swoje funkcjonowanie w 1993 roku. Dwanaście lat później, w 2005 roku, szkoła zyskała

⁴⁹ www.kopernik.hr/pl_PL/O-nas [dostęp: 11.09.2022]

⁵⁰ www.udruga-polonez.hr/o-nas [dostęp: 11.09.2022].

⁵¹ S. Kale, *Poljska manjina u Hrvatskoj 1945–2015*, s. 221–223.

status uzupełniającej i weszła do systemu szkół z językiem polskim pod patronatem Ministerstwa Edukacji. Następnie placówka zmieniła nazwę na Szkolny Punkt Konsultacyjny. Aktualnie jej pełna nazwa to: Szkoła Polska im. Marie Skłodowskiej-Curie przy Ambasadzie RP w Zagrzebiu. Oprócz szkoły w Zagrzebiu, w Chorwacji działa także polska szkoła w Splicie, która funkcjonuje w ramach wspomnianego Polskiego Towarzystwa Kulturalnego „Polonez”. Na początku nowego tysiąclecia polskie szkoły funkcjonowały także w Osijeku i Rijeci, ale aktualnie zaprzestały działalności.

Język polski można studiować na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Zagrzebiu, gdzie działa Katedra Języka i Literatury Polskiej oraz na Wydziałach Filozofii w Rijeci i Osijeku, gdzie wykładowcy uczą języka i literatury polskiej.

Zgodnie z prawem Republiki Chorwacji mniejszość polska posiada własnego przedstawiciela w chorwackim parlamencie (od 2003 r.) oraz w mieście Zagrzeb (od 2007 r.). W chorwackim parlamencie Polacy są reprezentowani przez wspólnego przedstawiciela dwunastu mniejszości narodowych (austriackiej, bułgarskiej, niemieckiej, polskiej, romskiej, rumuńskiej, ruskiej, rosyjskiej, tureckiej, ukraińskiej, wołoskiej i żydowskiej). W 2007 roku kandydował na to stanowisko Polak Josip Zavacki, a w 2011 – z nim także – Polka Lilianna Hanna Tolj. Nie otrzymali oni jednak wystarczającej liczby głosów, aby wejść do parlamentu. Warto więc podkreślić, że na skutek przeprowadzonych wyborów Polaków w chorwackim parlamencie reprezentowali Nikola Mak (zwycięzca wyborów w 2003 r.), Nazif Memedi (zwycięzca wyborów w 2007 r.), a od 2011 r. Veljko Kajtazi – członek romskiej mniejszości narodowej (zwycięzca wyborów w 2011, 2015, 2016, i 2020 r.).

Pierwsze wybory przedstawiciela polskiej mniejszości narodowej w Zagrzebiu odbyły się w 2007 roku. We wszystkich dotychczasowych głosowaniach (w 2007, 2011, 2015 i 2019 r.) na przedstawiciela wybierano nestorkę polonii chorwackiej – Walentynę Lončarić. Wybory w 2019 roku były ciekawe, ponieważ wtedy jedyny raz Walentyna Lončarić miała przeciwnika – Jolantę Sychowską-Kavedžiję. Po śmierci Walentyny Lončarić w 2021 roku polską mniejszość reprezentuje Ewa Majstorović.

Ambasada RP w Chorwacji odpowiada za opiekę nad Polakami w Chorwacji. Placówka powstała na początku lat 90. poprzez przekształcenie ówczesnego konsulatu generalnego. Konsul Janusz Tatera (na urzędzie 2012–2016) szczególnie wyróżniał się w pracy z Polakami w ostatnich dziesięcioleciach. Pomagał w tworzeniu polskich towarzystw, organizował spotkania chorwackich Polaków, a także liczne wydarzenia. Ponadto istniał Konsulat Honorowy RP w Opatiji, kierowany przez konsula Amira Muzura

(został jednak zamknięty). W 2019 roku otwarto Konsulat Honorowy w Splicie na czele z konsulem Josipem Rogliciem.

Pokrótce odniesiemy się także do liczby Polaków w Chorwacji. Według spisu ludności z 1948 roku w Chorwacji mieszkało 2308 osób narodowości polskiej. Do 2001 roku liczba ta spadła o 75%, do 567 osób. Nawet 80% Polaków w Chorwacji to kobiety. W kolejnym spisie ludności (2011) liczba osób narodowości polskiej wzrosła do 672⁵². Według ostatniego spisu (2021) nastąpił nieznaczny spadek liczby Polaków – z 672 do 657 osób. Większość z nich mieszka w województwach: zadarskim (32), osijecko-barańskim (33), zagrzebskim (37), istryjskim (59), primorsko-gorskim (69) i splicko-dalmatyńskim (114) oraz mieście Zagrzeb (157). 730 osób mówi językiem polskim jako ojczystym. Porównując spisy z lat 2011 i 2021 ze spisem z 1971 roku, można dostrzec zmiany w rozmieszczeniu Polaków w Chorwacji: poza Zagrzebiem najwięcej Polaków nie mieszka już w Slawonii, ale na obszarze wzdłuż Adriatyku. Wynika to z przyjazdu dużej liczby polskich turystów. W 2021 roku Chorwację odwiedziło milion Polaków⁵³.

Wnioski

W ostatnich stuleciach Chorwacja przyciągała i nadal przyciąga polskich podróżników i turystów. Polacy nigdy nie stanowili licznej mniejszości narodowej na terenie dzisiejszej Chorwacji, ze wspomnianym wyjątkiem kilkudziesięciu lat, kiedy to w Slawonii nad Sawą zamieszkiwała nieco większa kolonia polskich chłopów z Galicji. Na początku XXI wieku nastąpił nieznaczny wzrost liczby Polaków w miejscowościach nad Morzem Adriatyckim i spadek liczby Polaków w Slawonii. Tak jak to miało miejsce w latach poprzednich, nadal najwięcej Polaków mieszka w Zagrzebiu.

Poszczególne Polacy i osoby polskiego pochodzenia wzbogacili chorwacką kulturę, naukę, życie gospodarcze i polityczne. Wyróżnić tu trzeba wynalazcę Slavoljuba Penkałę, burmistrza Adolfa Moszyńskiego, archiwistę Emilio Laszowskiego, paleontolożkę Vandę Kochansky-Devidé, lekarzkę Bronisławę Prašek-Całczyńską, pisarza Ferdę Becića, mezzosopranistkę Matildę Lesić czy kompozytora i dyrygenta Ludomira Michała Rogowskiego.

⁵² Tamże, s. 216–217.

⁵³ www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2021-godini-hrvatsku-posjetilo-gotovo-14-milijuna-turista [dostęp: 12.09.2022].

Ważną rolę w organizowaniu wsparcia konsularnego dla Polaków na terenie Chorwacji w XX i XXI wieku odgrywała placówka w Zagrzebiu. Po upadku komunizmu ważną funkcję w kształtowaniu postaw polskich obywateli pełni Szkoła Polska im. Marii Skłodowskiej-Curie przy Ambasadzie RP w Zagrzebiu i szkoła Polskiego Towarzystwa Kulturalnego „Polonez” w Splicie. Niezwykle pożyteczną działalność prowadzą nieprzerwanie organizacje polonijne, wśród których wyróżnia się największa z nich – towarzystwo „Kopernik”.

Dzięki przyjaznym stosunkom między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Chorwacji dalsze pogłębianie wzajemnych relacji jest na dobrej drodze. Wszelkie dziedzictwo wspólnych inicjatyw podejmowanych przez polskie organizacje, placówki dyplomatyczne czy szkoły daje perspektywę dalszego pogłębiania tych interakcji. Tym samym Polacy w Chorwacji zachowują skutecznie własną odrębność kulturową i kultywują więzi z Polską.

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

Hrvatski državni arhiv

Statistika stanovništva, sig. 367, kut. 55. Prisutno stanovništvo po narodnosti i materinjem jeziku.

PRASA

Generalni konzulat NR Poljske u Zagrebu, „Večernji list” z 17.05.1972.

Kanonik zagrebački Martin, astrolog kr. Matije Korvina, „Vienac” 1879, no. 24, s. 382–384.

Poljski konzulat u Zagrebu, „Večernji list” z 3.12.1973, s. 3.

Polonia zagraniczna, „Wieści z Polski” 1930, nr 1, s. 27.

Za kazne ne hajju, „Večernji list” z 26.01.1972, s. 15.

OPRACOWANIA

Albin Janusz, *Polacy w Jugosławii*, Lublin 1983.

Blažina Dalibor, *Stanisław Witkiewicz i Lovran* [w:] *Witkiewicz u Lovranu*, red. U. Dzierżawska-Bukowska, Zagrzeb 1998, s. 47–62.

Drljača Dušan, *Kolonizacija i život Poljaka u jugoslovenskim zemljama od kraja 19. do polovine 20. stoljeća*, Belgrad 1985.

Dzierżawska-Bukowska Urszula, *Dubrowniczanie o Rogowskim* [w:] *Rogowski o Dubrowniku, Dubrowniczanie o Rogowskim*, red. U. Dzierżawska-Bukowska, Zagrzeb 1999, s. 73–107.

Francić Vilim, *Jugosławija niewyzyskany rynek dla eksportu polskiego*, Kraków 1932.

- „Galicija“ poljski doseljenici s kraja XIX stoljeća u Hrvatskoj i Bosni, ed. A. Jurilj, Valpovo 2015.
- Hamm Josip, *Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* [in:] *Današnja Poljska*, ed. J. Benešić, Zagreb 1948, s. 185–199.
- Higersberger Renata, *Ignacy Karol hrabia Korwin-Milewski postać niezwykła* [w:] *Ignacy Karol hrabia Korwin-Milewski postać niezwykła*, red. R. Higersberger, Janusz Tatera. Zagrzeb 2016, s. 17–31.
- Kale Slaven, *Kraków Zagrzebiowi. Album z roku 1881 wydany na rzecz ofiar trzęsienia ziemi* [w:] *Kraków Zagrzebiowi*, red. M. Czerwiński, M. Najbar-Agičić, Zagrzeb 2019, s. 97–121.
- Kale Slaven, *Poljaci na Šolti s osvrtom na pjesnika Krzysztofa Kamila Baczyńskiego*, „Baščina“ 2014, no. 23, s. 19–33.
- Kale Slaven, *Poljska manjina u Hrvatskoj 1945.–2015.* [in:] *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina*, ed. L. Dobrovšak, I. Žebec Šilj, Zagreb 2015, s. 215–228.
- Kale Slaven, „*Poljaci, naša braća na sjeveru*“. *Hrvatska javnost o Poljacima 1860–1903*, Zagreb 2019.
- Kale Slaven, *Polskie organizacje w Chorwacji w dwudziestoleciu międzywojennym* [w:] *Polska i Jugostawia w XX wieku*, red. M. Pavlović, P. Wawryszuk, A. Zaćmiński, Bydgoszcz 2018, 267–285.
- Kale Slaven, *Veze Dubrovačke Republike s Poljskom*, „Lucius. Zbornik radova Društva studenata povijesti“ 2008, no. 12–13, s. 87–129.
- Kamberović Husnija, *Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946. godine*, „Časopis za suvremenu povijest“ 1997, no. 2, s. 95–104.
- Kudela Sławomir, *Pater Walter, Časnici poljske ratne mornarice apsolvnti Carsko-kraljevske vojne pomorske akademije u Rijeci*, Gdańsk 2010.
- Lis Tomasz Jacek, *Tourists from Galicia in Dalmatia and Istria during the Austro-Hungarian period*, „*Studia i materiały z historii nowożytnej i najnowszej Europy Środkowo-Wschodniej*“ 2021, nr 2, s. 19–43.
- Lukežić Irvin, *Povijest riječkih konzulata*. Rijeka 2004.
- Lupis Vinicije B. *Poljska i Dubrownik*, Zagrzeb 2005.
- Muzur Amir, *Poljske stope na tlu Koarnera i Istre*, „Sušačka revija“ 2011, no. 76, s. 133–138.
- Obiteljska kapelica grofova Erdödy u Banskim dvorima*, Poglavarstvo Općine Vinica, 1997.
- Petković Milovan, *Emilij Laszowski Szeliga 1868–1949*, Zagreb 2000.
- Prašek Vladislav, *Habeant sua fata* [in:] B. Prašek-Ćalczyńska, *Memoari jedne liječnice*, Zagreb 2005, s. 127–158.
- [Rogowski L.M], *Rogowski o sobie* [w:] *Rogowski o Dubrowniku, Dubrowniczanie o Rogowskim*, wybór, opracowanie i tłumaczenie tekstów U. Dzierżawska-Bukowska, Zagreb 1999, s. 7–14.
- Sobolevski Mihael, *Poljska nacionalna manjina u Jugoslaviji tijekom Drugog svjetskog rata*, „Dijalog povjesničara – istoričara“ 2001, no. 3, s. 372–388.

Stanisavljević Mirko, *Adolf Hudovski*, „Narodna starina“ 1930, vol. 9, no. 23, s. 325–328.

Škiljan Filip. *Poljaci u Hrvatskoj*, Zagreb 2019.

Żurek Piotr, *Hotel Lambert i Chorwaci 1843–1850*, Warszawa 2005.

NETOGRAFIA

HTZ. „U 2021. godini Hrvatsku posjetilo gotovo 14 milijuna turista“, www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2021-godini-hrvatsku-posjetilo-gotovo-14-milijuna-turista [dostę: 12.09.2022].

Jelčić Dubravko, *Becić Ferdo* [in:] Hrvatski biografski leksikon, hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1544 [dostę: 10.09.2022].

PTK Kopernik. „O nas“, kopernik.hr/pl_PL/O-nas [dostę: 11.09.2022].

PTK Polonez. „O nas“, udruga-polonez.hr/o-nas [dostę: 11.09.2022].